INTERVJUU EESTI ARHIVAARIDE ÜHINGU ESIMEHE PEEP PILLAKUGA

Peep Pillak arhiiviameti lõpetamisel 1996.
Foto Rein Kärner

Käesoleva numbriga pannakse Tunas punkt ülevaatele Eesti Arhivaaride Ühingu ajaloost. Näib, et nüüdsest kuulub Arhivaaride Ühing ajalooliselt kõige paremini uuritud asjade või nähtuste hulka. Või on see mulje ekslik ning on ühinguga seoses veel hulk lünki ja asju, mis vääriksid uurimist?

Eaka ühinguga on tegemist kindlasti; möödunud kevadel tähistasime oma 60. juubelit. Nõnda peaks ajalõikes uurimismaterjali olema. Ainult et ühing on vahepeal viiskümmend aastat varjusurmas viibinud: sai vaid aastakese tegutseda, kui nõukogude võim ta likvideeris, ühingu arhiiv hävis sõjas, ja sellepärast on ühingu asutamist ja tegevust võimalik jälgida põhiliselt omal ajal trükis avaldatu põhjal. Õnneks jäädvustas seda Ajalooline Ajakiri ja pidepunktid on olemas. Ajalooline õppetund sunnib arhivaarigi tunnistama, et siinkohal trükisõna õigustab end – tiražeerimisega luuakse ajaloo jaoks tagatisfond, kui dokumentidega midagi juhtuma peaks. Ühingu taasasutamisest on möödas vaid kümmekond aastat ja nii lühikeselt distantsilt on võimalik esitada rohkem kronoloogia kui uurimus. Seega on ühingu kohta uurimisainest küllaltki napilt. Ühing peab end alles ajalukku kirjutama ja hinnangu andmine tema kohta jääb tulevastele põlvedele.

Arhivaaride Ühing ilmselt jätkab tegevust ning arvatavasti annab materjali ka tulevastele ajaloouurijatele. Kõigepealt sellest, mis jääb Arhivaaride Ühingu ajaloolisest ülevaatest välja. Mida on Arhivaaride Ühing Peep Pillaku juhtimisel teinud viimase aasta jooksul?

Kõigepealt, ühingut juhib ikka juhatus. Siinkohal nimetaksin ma tänuga teisi juhatuse liikmeid, kes on kõvasti kaasa aidanud üle saada mõne aasta eest ühingu tegevuses tekkinud surnud punktist: Liivi Uuet, Ivi Tomingas, Aive Hermlin, Arvo Pesti, Indrek Jürjo ja Valdur Ohmann. 1999. aasta kõige suurem ettevõtmine – lisaks sellele, et Tuna meie ühiste pingutustega ikka ilmub – on olnud paraku bürokraatlik enesekehtestamine: Arhivaaride Ühing sai vastavalt seadusele registreeritud mittetulundusühinguks. Alustasime veebruaris–märtsis. Eelkõige tuli ühingu põhikiri viia kooskõlla mittetulundusühingute kohta käiva seadusandlusega: selleks nimetasime "peakoosoleku" ümber "üldkoosolekuks", "reorganiseerimise" asendasime "ühinemise ja jagunemisega" ning parandasime teised iluvead, mis nõudsid aga erakorralise pea-, st üldkoosoleku kokkukutsumist. Septembri lõpuks, vaatamata vahepeal meile registriosakonnast saadetud kirjade salapärasele kaotsimenekule ja kõigele muule jamale, olime lõpuks mittetulundusühingute registrisse kantud. Bürokraatline asi on läinud keeruliseks kätte küll. Aga ei ole parata: kui tahad edasi kesta, tuleb see kadalipp läbi teha. Ja see ei olnud mitte esimene kord meil "ümber registreeruda", umbes samasugune operatsioon läbiti ka 1995. aastal. Osalemine novembri lõpus toimunud I Eesti mittetulundusorganisatsioonide konverentsil, kus me eksponeerisime ka Eesti Arhivaaride Ühingut tutvustavat stendi ja Tunat, andis kindlustunnet edasiseks: meiesuguseid, väga eriilmelisi tsunfte on Eestis siiski tohutul hulgal – mitu tuhat. Siinkohal ei saa jätta täheldamata, et kõik nad on Rahvusarhiivi eraarhiiviosakonna jaoks ka potentsiaalsed komplekteerimisallikad.

Peale selle oleme tegutsenud rahvusvahelises plaanis: traditsiooniliselt on Soome arhivaaridega läbi viidud rida üritusi: võetud neid siin vastu ja käidud nende üritustel. Käisin septembris Weimaris Saksa Arhivaaride Ühingu 70. päevadel. Olin sellel üritusel esmakordselt ja see avaldas muljet. Pean tihedaid suhteid Saksamaaga Põhja- ja Baltimaade kõrval meile väga tähtsaks. Need on võib-olla liiga soiku jäänud – nagu ka suhted Vene kolleegidega.

Kuidas on Eesti Arhivaaride Ühingu roll võrreldav ühingu rolliga Saksamaal või Soomes? Kui palju seal liikmeid on?

Mida suurem riik, seda rohkem muidugi ka arhivaare, ühingul liikmeid ning võimalusi. Ja raha muidugi ka. Saksamaal on näiteks ühingul ligikaudu 2000 individuaalliiget, lisaks veel üle saja kollektiivliikme. Soome Arhivaaride Ühingus on liikmeid kuskil 260 ümber, aga seal on kohalike omavalitsuste arhiivid veel omaette organiseerunud. Saksamaa ega Soomega me oma võimalusi päris kõrvutada ei saa. Küll aga näiteks Läti ja Leeduga. Üks asi, millega oleme sellel aastal väga intensiivselt tegelnud, ja mis jäi eelmise küsimuse juures nimetamata, on ühingu liikmete nimekirja korrastamine ja maksmata liikmemaksude sissenõudmine. Meil oli tekkinud väga palju surnud hingi, kes polnud ammu tegevusest osa võtnud ega kolm või isegi neli aastat liikmemaksu tasunud. Oleme püüdnud kadunud hinged üles otsida, liikmemaksu võla sisse nõudnud või palunud ühingu tegevusest kõrvaleastumisest teatada, et oleks selge, palju meid üldkoosolekul olema peaks. Muidu võib kvoorumi kokkusaamisegagi asjatuid probleeme tekkida. Praegu on küll selge, et ühingus on vaid vaevalt veerandik kogu Eesti arhivaaridest. Sellest on raske aru saada: arhivaar ollakse, aga oma kutseühingust distantseerutakse. Siin on kaks võimalust: kas peetakse halvaks oma ametit või kolleege? Ühingu tähtsust või

tähendust saab kujundada ainult ühingus osalemisega. Ühingus on iga mõte, ka opositsiooniline, teretulnud. Kõik ei pea alati olema ühel arvamusel: ükskõik mida tehakse, peaasi, et ise ei peaks midagi tegema. Siiski, surnud hingede asemel on uusi ikka juurde ka tulnud; nii ei ole ühing lõppkokkuvõttes viimase aastaga mitte kokku kuivanud, vaid pigem kasvanud. Rõõmu teeb, et uute liikmete hulgas on ka asutuste arhiivide esindajaid. Kokkuvõtteks võib öelda, et need ühingu liikmed, kes on kord oma maksud maksnud, tunnevad ka ühingu tegevuse vastu rohkem huvi ja nõuavad juhatuselt selle kohta aru.

Aeg oleks minna rohkem sisuliste asjade juurde. Viimasel ajal on Eesti arhiivide elus toimunud suuri muutusi seoses arhiiviseaduse ja arhiivi ümberkorraldamisega. Kuidas on muutused kajastunud ühingu tegevuses, kas see on muutnud ühingu rolli, milline see roll on olnud, on ja võiks olla?

Vaieldamatult puudutab see, mis arhiivinduses toimub, ka ühingut. Ja ma arvan, et vastupidi ka. Ühingu üks eesmärke ongi aidata sinna kuuluvate arhivaaride kaudu kaasa arhiivinduse arengule. Arhivaaride ühing taasasutati siis, kui üle terve Eesti loodi kõikvõimalikke seltse ja ühinguid, s.o kaheksakümnendate aastate teisel poolel. Esialgu olid need – kõige suurem Muinsuskaitse Selts – eelkõige survegrupi rollis, mis püüdsid kiirendada demokratiseerimise protsesse ühiskonnas. Arhivaaride Ühingut taastades võeti aluseks 1939. aasta põhikiri, ja kuigi seda on nüüd korduvalt korrigeeritud, oleme püüdnud ikka jätkata kuuekümne aasta eest alustatud joont. Enne arhiiviseadusest tulenevaid ümberkorraldusi oli meil rida arhiive, mis mingil määral Eesti arhiivinduslikus mudelis üksteist tasakaalustasid. Nüüd, ühe suure Rahvusarhiivi moodustamisega (mis on lisaks veel kahepäine), on süsteem minu arust tasakaalust väljas, vähemalt esialgu. Selles mõttes on Arhivaaride Ühingul kui tasakaalustaval jõul varasemaga võrreldes olulisem funktsioon. Kas ta sellega hakkama ka saab, seda näitab tulevik. Paljud arhivaarid tunnevad ennast uues suures, ja tundub, et bürokratiseerunud süsteemis tolmukübemetena. Tolmust rääkides tuleb rõhutada sõnakasutuse kujundlikkust, sest tolmul ei ole arhiivis teatavasti üldse kohta. Ühing on aga iga "kübeme" jaoks võimalus avaldada oma arvamust Eesti arhiivindusest.

Kas ka Arhivaaride Ühingut kaasati mingil määral seaduse ettevalmistamisele?

Praegu kehtiv arhiiviseadus tehti minu arusaamise järgi küll suures osas ilma arhivaaride ja nende ühingu osalemiseta, nii-öelda ülevalt poolt. Kuigi mitmed ühingu liikmed seaduse ettevalmistamisel osalesidki, siis ei esindanud nad eelkõige mitte ühingut ja lõpptulemuse kujundamisel oli ühingu roll väga tagasihoidlik, võiks öelda, et isegi olematu. Heaks, või õigemini halvaks näiteks selle kohta võib tuua kas või sellesamase seadusega sätestatud arhiivinõukogu koosseisu, millest arhivaaride ühingu esindatus on välja jäänud. Küll aga on arhiivinõukogu koosseisus õige mitu arhiivindusest küllalt kaugele jääva ametkonna esindajat. Ma arvan, et sellega ei kaota sedavõrd ühing, vaid Eesti arhiivindus.

Arhivaaride Ühingu viimasel koosolekul rääkis Liivi Uuet Arhivaaride Ühingust kui tasakaalustavast tegurist. Kuidas tegelikkuses see tasakaalustav (või opositsiooniline) roll väljendub?

Mittetulundusühingu roll ühiskonnas, ja Arhivaaride Ühingu roll arhiivinduses, peaks olema võimalikult mobiilne. Kui vaja, peab ta olema tasakaalustav, sellest oli ka eespool juttu, aga kui vaja, peab ta esindama opositsiooni, loodetavalt konstruktiivset, või olema survegrupiks.

Kas Arhivaaride Ühingul on tulevikku?

Sellele võiks vastata lihtsalt "jah". Aga kui asja laiemalt võtta, siis on viimasel ajal tõepoolest sageli avaldatud arvamust, et ühingute aeg on üldse läbi, neil oli mingisugune roll ärkamis- ja taasärkamise ajal, aga praegu seltsiliikumisel enam mingit ühiskondlikku nišši ei ole. Seltside ja ühingute roll survegruppidena ei ole tänases Eesti ühiskonnas enam tõepoolest nii aktuaalne kui nende tekkimisel kümmekond aastat tagasi, ja seepärast võib tunduda tõesti, et milleks neid veel. Ometigi ei anna kaasaegset ühiskonda jagada ainult tulunduslikuks ja riiklikuks sektoriks, kuigi paljud ärimehed ja bürokraadid muid eluavaldusi nende kõrval ei tunnista. Ühiskond vajab tasakaalustavat nn kolmandat sektorit – ja just sellepärast, et kiivad ametnikud ja rahajõmmid ei taha oma võimu kellegagi jagada. Ilmselt ei ela me siiski keskkonnas, kus kehtib ainult seaduste ja/või raha võim. Ühiskond on demokraatlik ja arenemisvõimeline vaid siis, kui lisaks bisnessile ja riiklikule korraldusele toimib kolmas sektor, mis lubab inimestel näidata omapoolset initsiatiivi ja osaleda ühiskondliku elu protsessides. Otsest tulu see just nagu ei too, aga inimene ei ela ju ainult rahast ega üksnes riiklike struktuuride najal. See käib ka Arhivaaride Ühingu kohta. Loomulikult sõltub ühingu haakumine ühiskonnas toimuvate protsessidega arhivaaridest enestest. Läänemaailmas on kolmanda sektori ehk siis kodanikuühiskonna roll ammu tuntav, Eestis on see uus teema – meie veel heldime nii riigist kui ka rahast. Kardan, et paljud Eestis seni tegutsenud mittetulundusühingud ei suutnud teha viimast registreerimiskadalippu läbi; Arhivaaride Ühing on registreeritud, edasi on Eesti arhiivinduses nii-öelda kolmanda sektori kujundamine arhivaaride kätes. Tahaks loota, et Arhivaaride Ühingust kujuneb võrdväärne partner nendele, kes juhivad Eesti arhiivindust ja suunavad siin liikuvaid rahavoogusid, sest lõppude-lõpuks kujundame me koos keskkonda, mis on vajalik selleks, et retrospektiivne informatsioon säiliks ja jõuaks tulevaste põlvedeni. T